

قرآن غیب‌الله بگ میراث مکتوب هورامان از دوره صفویه

مظهر ادوای^۱

مقدمه

قرآن غیب‌الله بگ در مسجد عبدالله بن عمر در روستای سلین از توابع شهرستان سروآباد در استان کردستان نگهداری می‌شود. این قرآن متعلق به دوره صفویه است و در زمان حکمرانی غیب‌الله بگ و به امر وی در غاری معروف به غار (مرو) غیب‌الله بگی واقع در کوه کوهسالان مشرف بر رودخانه سیروان کتابت شده و از آن زمان تاکنون در مسجد روستای سلین نگهداری می‌شود. بی‌مناسبت نیست که ملا عبدالرحمن رحمانی در کتاب *گلزار زه‌وقی تاریخ سلین*^۲ درباره کوه کوهسالان، از این آیه قرآن به زیبایی استفاده می‌کند: «اقل جبال الارض طور و انه اعظم عندالله قدراً و منزلاً»؛ یعنی کوچک‌ترین کوه‌های دنیا کوه طور است، چه بسا نزد خداوند از تمام کوه‌های دنیا قدر و منزلت بیشتری دارد. در این مقاله سعی شده است با بررسی قرآن غیب‌الله بگ به سؤالاتی پیرامون زمان و مکان کتابت و کاتب پاسخ داده شود و همچنین درباره دیگر ویژگی‌های بارز آنکه تا امروز مبهم مانده است، توضیحاتی داده شود.

کاتب و مشخصات قرآن غیب‌الله بگ

این قرآن دارای طول ۴۳ سانتیمتر و عرض ۵/۳۱ و قطر ۱۸ سانتیمتر است. پیران روستای سلین

۱. کارشناسی ارشد تاریخ دانشگاه تهران. m_advay@yahoo.com

۲. این کتاب هنوز به چاپ نرسیده و حاج ملا عبدالرحمن مطالبی را که قبلاً درباره این قرآن یادداشت کرده بودند، در اختیار من (نگارنده) قرار دادند.

معتقدند که دو صفحه آغازین قرآن که زمان و مکان کتابت و همچنین مشخصات کاتبان قرآن بر آن نوشته شده بود، در دوره رضا شاه توسط مأموران انگلیسی به سرقت رفته است، ولی اگر این کار از سوی مأموران انگلیس‌ها صورت گرفته - که چندان هم بعید به نظر نمی‌رسد - پس چرا همه قرآن را با خود نبرده‌اند. مشکل بتوان به این سؤال پاسخ داد، اما شاید بتوان گفت خارج کردن این قرآن با حجم بزرگی که داشت، بی‌شک از دید مردم پنهان نمی‌ماند، مردمانی که حتی امروز هم برای نگهداری از آن از جان و دل مایه می‌گذارند، اما این اثر ارزشمند - که خود (نگارنده) از نزدیک آن را بررسی کرده‌ام - متأسفانه در حال نابودی است و صفحاتی از این اثر نفیس حتی مورد هجوم موریانه‌ها هم قرار گرفته است. (عکس شماره ۳) بی‌توجهی و عدم مرمت آن بیشتر به خاطر علاقه مردم روستا به این قرآن است که به هیچ وجه حاضر به خارج کردن آن از روستا نیستند، اما چند سالی نخواهد گذشت که این قرآن از بین خواهد رفت. نام غیب‌الله بگ تنها مشخصه‌ای است که می‌تواند پژوهشگر را برای یافتن تاریخ و زمان کتابت قرآن رهنمون باشد. غیب‌الله بگ، مؤسس یکی از خاندان‌های حاکم بر روستای پلنگان (از توابع شهرستان کامیاران) و مناطق اطراف آن بوده است. غیب‌الله از سوی مؤسس سلسله صفویه (شاه اسماعیل صفوی) به عنوان فرمانروای این منطقه طی سال‌های ۹۰۵ - ۹۱۷ هـ.ق منصوب شده است. شرف خان بدلیسی در کتاب «شرفنامه» درباره وی می‌گوید: «او مردی بسیار صالح و عابد و فاضل است. از قلاع و نواحی که در تصرف آن جماعت ست، قلعه دیودز و نودز و دزمان و کواه کوز و مور و کلانه و نشور و مراوید یمن است.»^۱ پس از غیب‌الله بگ، پسرش محمد بن غیب‌الله طی سال‌های ۹۱۷ - ۹۶۵ هـ.ق از سوی شاه تهماسب صفوی به جای پدر نشست. شرف خان بدلیسی درباره وی می‌گوید: «او مردی بود به فنون فضایل آراسته و به صفت عدل و انصاف پیراسته. علما و فضلا را رعایت بسیار کردی، در پلنگان مدرسه و جامع ساخت. شاه تهماسب دختر او را به عقد نکاح درآورد.»^۲

پس از کتابت قرآن و انتقال آن به مسجد عبدالله بن عمر، همچنان در فصل تابستان برای دور نگهداشتن قرآن از موریانه و دیگر حشرات که ممکن بود به آن صدمه بزنند و همچنین به علت خالی شدن روستا از مردم و احتمال سرقت قرآن آن را داخل غار می‌گذاشتند.

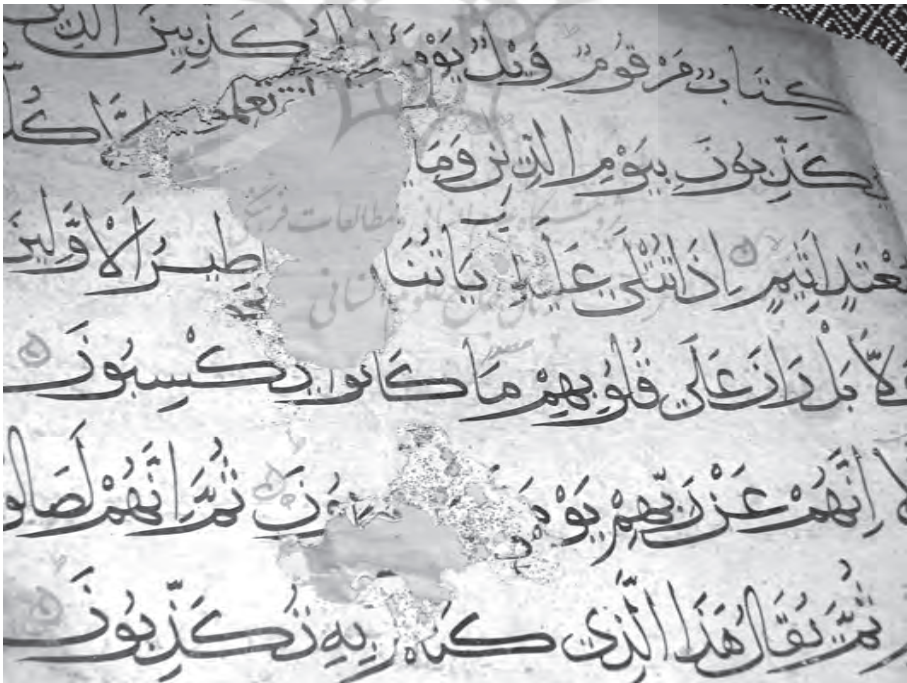
با بررسی قرآن مشخص شد که صفحاتی از آن به صورت سنتی احتمالاً از سوی خادمان و ملاهای مسجد مرمت شده است. آن هم به این صورت که صفحاتی از قرآن که از هم جدا بوده‌اند، با استفاده از چسب و تکه کاغذهای کوچک‌تر به هم چسبانده شده‌اند (عکس‌های شماره ۴ و ۵). علاوه بر این باید گفت که گاه در لابه‌لای قرآن به صفحاتی بر می‌خوریم که با خطی بزرگ‌تر از دیگر صفحات قرآن کتابت شده‌اند؛ روی این صفحات مهرهای دایره‌ای به رنگ زرد که هر مهر به هشت قسمت مساوی تقسیم

۱. شرف خان بدلیسی، شرفنامه، ج ۱، محقق و مصحح ولادیمیر ولیامینوف، تهران، انتشارات اساطیر، ۱۳۷۷، ص

۳۱۸

۲. همان، ص ۳۱۸.

شده‌اند، وجود دارند. در وسط مهر زرد رنگ یک نقطه قرمز رنگ وجود دارد و با گذاشتن هشت نقطه قرمز دیگر روی محیط دایره مهر به هشت قسمت تقسیم شده است (عکس شماره ۶).
 همچنین در آغاز قرآن سوره حمد و آیاتی دیگر روی صفحاتی جداگانه آمده که هم از جهت نوع خط و هم جنس کاغذ با دیگر صفحات قرآن تفاوت دارند. (عکس‌های شماره ۷ و ۸) علاوه بر مهری که قبلاً درباره آن توضیح داده شد، مهرهای دیگری در صفحات گوناگون قرآن وجود دارند؛ از جمله مهر دیگری است به شکل دایره. داخل آن دو دایره کوچک‌تر ترسیم شده‌اند. دایره اول از بیرون به رنگ زرد است و دایره دوم به رنگ سبز، در وسط دایره سوم چهار گلبرگ به رنگ زرد کمرنگ کشیده شده‌اند و فضاهای خالی بین گلبرگ‌ها به رنگ قرمز درآمده است. همچنین در اطراف دایره به جهات شمال، جنوب، شرق و غرب چهار نقطه به رنگ قرمز گذاشته شده‌اند (عکس شماره ۹) آیات با علامتی به شکل (۵ یا د) و با رنگ زرد و قرمز از هم جدا شده و نام سوره‌ها، تعداد آیات و دیگر علامت‌ها مانند مد، وقف و ... به رنگ قرمز مشخص شده‌اند (عکس شماره ۱۰).

إِذَا عَشَعَسَ وَالصَّبْحِ إِذَا تَنَفَسَ إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ
وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَاعِرٍ قَلِيلًا مَا تُؤْمِنُونَ وَلَا يَقُولُ كَافِرٍ
ذِي قُوَّةٍ عِنْدَ ذِي الْعَرْشِ مَكِينٍ مُطَاعٍ ثَمَّ أَمِينٍ
وَمَا صَاحِبُكُمْ فَجَحُونٌ وَاقْدِرْ أَلَا بِأَقْوَامٍ مِثْلِهِمْ
هُوَ عَلَى الْغَيْبِ بِظَنِينٍ وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَيْطَانٍ رَجِيمٍ
فَأَيُّ قَدْحٍ هُوَ أَنْ هُوَ الْأَكْبَرُ لِلْعَالَمِينَ لِمَنْ شَاءَ مِنْكُمْ
أَنْ يَسْتَقِيمَ وَهَاتِسَاؤُنَا أَنْ أَنْشَأَ اللَّهُ ذِي الْعَالَمِينَ اللَّهُ
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
إِذَا السَّمَاءُ انفَضَّتْ وَإِذَا الْكَوَاكِبُ انثَرَتْ وَإِذَا
الْبُحَارُ فَجُرَّتْ وَإِذَا الْقُبُورُ بُعْثِرَتْ عَلِمْتَ نَفْسًا قَدِمَتْ
عَرَّتْ دَائِمًا الْأَسَا زَمَانًا غَرَّتْ بِتِكْلِ الْكَبِيرِ الَّذِي خَلَقَ

پیام بهارستان / ۲۵، ش ۱۹ / بهار ۱۳۹۲

پیام بهارستان / ۲۵، ش ۱۹ / بهار ۱۳۹۲

